

არინ. მაშ რათ მიეშურებთან მათკენ თავის განათლებით და სიმდიდრით კაპი ევროპიელინი? რას მოკლიან მათგან? ეგების აკეთ-მოკეთებებით, ცივილიზატორული გრძნობით არიან გამსკეპლულნი და სურთ მოჰფინონ სიზნელით მოკულ ქვეყნებს ევროპის მეცნიერების და კულტურის სინათლე? მარა, მაგალითები წარსულში და აწმყაში სულ წინააღმდეგს გვეუბნება. დასავლეთ ევროპელებმა სადაც კი ფეხი შედგა, მკვიდრნი ყოველგან დაჩაგრა, დაიპყრეს, ბევრგან კიდევაც ამოწვეურა... არა, ევროპიელინი ყოველგან და ყოველთვის ეძებენ და ეძებენ მხოლოდ თავის მატერიალურ ინტერესებს დაკმაყოფილებას; მკვიდრთ ყურადღებას იმდენათ აქცევენ, რამდენათაც ეს საჭიროა მათი (ევროპელები) სიმდიდრის გასაძიდებლათ. მაშ რა მიზანია მათი ლტოლვილებისა ამ ჩამორჩენილი ქვეყნებისაკენ?.. ჯიბის გასკელება. მთელი კაცობრიობის ისტორია კერეს გეგრაფეს, დასტურს გვაძლევს, რომ ეს პასუხი ერთადერთი კუმშარტი პასუხია.

ევროპის სახელმწიფოები ერთმანეთს ეჯიბრებთან, ერთმანეთს უღრინავენ; თითოეული მათგანი ცდილობს თავის გაელენას ქვეშ მოაკციოს აზია-აფრიკა, რომ მან თავის საქონელი გასაღოს და იქ თავისი კაპიტალი აწარმოოს. ამ ნიადაგზე აფრიკაში შეეჯახებ ერთმანეთს ინგლისა და საფრანგეთი; აზიაში ინგლისი, გერმანია, და სხვ.; სახელმწიფოები ჯარებს ამრავლებენ, ურთი ერთ შორის ზავს ჰკარავენ, ჯგუფებთ იყოფიან და ამწარათ ახლა მყუდროს შეიარაღებული მშვიდობიანობა. ეს შეიარაღებული მშვიდობიანობა ნამდვილი ეკონომიური ბრძოლაა. დიდი ჯარის დაქურას და მის შეიარაღებას, „ფლოატის“ გაძლიერებას დიდი ფული უნდა. მარა დღევანდელი კაპიტალისტური წარმოების და მისი წარმოადგენელი ბუტყუაზის ინტერესები შრომთბოვენ მხედრობის გაძლიერებას, რამე სახელმწიფოს მეტი პოლიტიკური მნიშვნელობა ჰქონდეს, რადგანაც ეს უკანასკნელი შეადგენს იმ საშუალებას, რომლის შემწერობით მრეწველინი—კარტალისტები პაულობენ ახალ ბაზარს, ახალ ასაჩრებს, სადაც მათ უფრო დიდი სარგებლით შეუძლიათ აწარმოონ თავისი კაპიტალი. ამ გვარი ქიშპობა სხვა და სხვა სახელმწიფოების კაპიტალისტთა შორის თან და თან მენტ ხარჯს თხოულობს.

ამწარათ ტენზიკის განვითარებამ, სამუშაო იარაღების გაფრკვლებამ მრეწველობა ევროპაში ერთობ ააღორძინა და დაბადა კონკურენცია. კონკურენცია კაპიტალისტებს იძულებულ ჰყოფს თან და თან უფრო ნაკლებ სარგებელს დაჯერდენ და სამაგიეროთ მოკების გასაძიდებლათ წარმოება გააფარ-

თოვან; რაც შეიძლება უფრო ბევრი საქონელი დაამზადონ და თან ძალე გაასაღონ. ამისათვის ახალი ბაზრების და, თუ მოახერხდება, ამ ბაზრებზე პრივილეგიების მოპოება საჭიროა; მაგრამ ამ მიზანს უფრო ის სახელმწიფო მიაღწევს, რომელსაც მეტი სამხედრო ძალა შესწევს; დიდ ჯარს ბევრი ფული უნდა, რასაკერველია, იმ სახელმწიფოს აქვს უმეტესი ძალა, სადაც მრეწველობა უფრო განვითარებულია, როგორც მაგ. ინგლისში, გერმანიაში, შეერთებულ შტატებში, საფრანგეთში. ამ სახელმწიფოებში ხალხი ფიზიკურათაც უფრო ღონიერა ზე მამაკია. მაგ., ამერიკელებმა საწინააღმდეგარსებებს რაინდების შთამომავლინი და დღესაც რაინდობის მოტრფივალ ის პანდინი. რასაკერველია, პოლიტიკაში გერგრაფიულ მდებარეობასაც დიდი მნიშვნელობა აქვს. ეკონომიურათ ჩამორჩენილობა და მამასადამე ღარიბმა სახელმწიფომ თუ მოინდობა თავის პოლიტიკური მნიშვნელობის გადიდება, რათა ძლიერი სახელმწიფოებისაგან არ იქნეს დაჩაგრული საზღვარ გარეთ, მაშინ მას მოელოს გავორტება. მრეწველობის სისუსტე ნებას არ აძლევს სამხედრო ძალა იმდენათ გადიდოს, რომ სწორადეს მდიდარ სახელმწიფოებს, ამ გზას ადგა იტალია, ისპანია, საერთოთ ყველა ღარიბი, მარა დიდი ჯარის პატრონი სახელმწიფოები, ამწარი ცრუ-ძალა ხალხს აღატაკებს. რა მოიგო იტალიამ და ისპანიამ თავისი ომებით? სირცხელი და უფრო გაღატაკება. ომს დღი ფული უნდა და ეს ღარიბ სახელმწიფოსთვის შეუძლებელია. მარა მშვიდობიანობის დროსაც დიდი ჯარი ყველასთვის მზარალებელია და ღარიბი სახელმწიფოსათვის ხომ სულ დამლუპავია.

აქ ჩვენ, მოკლეთ გავთვალისწინეთ, რა მიზნით მისწრაფიან ევროპიელინი კულტურულათ ჩამორჩენილ ერებსაკენ. მიზანი სიმდიდრის შეძენაა, თან ზეში — აღმადილი წარმოება. მარა წარმოება მის და თან დღიერება, ახალი მანქანები, ელექტრონი, ქარხნების გაფართოება, შრომის განაწილების უარესს ხარისხამდე მიიღწევა წარმოების მეტათ ნაყოფიერათ ზღის, მის ზრდას საზღვარი არა აქვს. კონკურენცია მწვედებამ; კაპიტალი კაპიტალს ჰაჰს, უამისოთ მისი ზრდა, მამასადამე მისი სოციალური, შეუძლებელია; ბრძოლა ბაზრის მოსაპოვებლათ ძლიერდება, სახელმწიფოებიც ერთმანეთს ეჯახებთან. საით მიავრენს კაცობრიობას მისი მერანი—ეკონომიური მსვლელობა? რით დაბოლოვდება მომავლინიველი ბრძოლა-ქმეობა? მეცნიერი სოციალოგები სხვა და სხვა შეზედულობისა არიან ისტორიის მსვლელობაზე. ჩვენ აქ მეთუთობით მხოლოდ ორ აზრზე. ცნობილი გერმანიელი სოციალოგი გუმპლოფიჩი ამბობს: ყველა ძლიერი ეთ

ნიორი თუ სოციალური ელემენტები ცდილობენ თავის მიზანს დაუმორჩილონ ყველა სუსტი ელემენტები, რომელნიც კი მოძიებნება იქ, სადაც პირველთა ვაჟი აქვთ. (la lutte de forces. გვ. 159). გუმპოლინი მიდის იმ დასკვნადს, რომ კაცობრიობაში ბრძოლა და სიძულვილი, როგორც თანდაყოლილი თვისება, არასოდეს არ მოისპობა. იტალიელი სოციალოგი — ვაკარო კი სულ წინააღმდეგეა აზრისა და ჩვენ ეფექტობა, რომ უკანასკნელი კემზმარტებდასთან უფრო ახლოა. (იხ. მისი les Bases sociologiques du Droit et de l'Etat). თანახმად ლამარკ-დარვინისა მას გამოჰყავს, რომ კაცობრიობა ცხოვრებისთვის საბრძოლველად თან და თან უფრო მომზადებული და მეტი საშუალების პატრონი ხდება. თუ უწინ კაცთა მკამლობა შედეგად პირიპას და წყაროს ხალხთა ჯგუფების ცხოვრებისას, გეონომიური პირობების განვითარებამ თან და თან მოითხოვა ამ ჯგუფთა შორის მეტი თანხმობა, მათა შეკავშირება. რადესკა ამნაირად დაიბადა დიდი სახელმწიფოები და თან ახალი იარაღებს-მეოხებით შრომის განაწილება განვითარდა, გარეჯად ბრძოლამ დაუთმო ალავი შინაგანს. გაიმართა ბოძოლი ერთი მხრით ფეოდალთა და მეორე მხრით მრეწველთა და მუშათა შორის. ფეოდალთა როლი გაუქმდა და ფეოდალიზმი დაეცა. დღეს ებრძვიან ერთმანეთს მშრომელი მუშები, რომელთა ერთთა-ერთ სიმდიდრეს შეადგენს ადამიანის ცოცხალი სამუშაო ძალა და სამუშაო იარაღების (რომელნიც ისევ მუშის ძალის ნაყოფია) და მიწის (რომელსაც ფას ღებს და ნაყოფს აღებინებს ისევ ერთთა ერთი მუშის ძალ-ღონე) პატრონი, წოდებული ბურჟუაზიათ ანუ კაპიტალისტებთ. ახლანდელ დროში სიმდიდრე სახელმწიფოს შიგნით იბადება და არა გარედან შემოდის; ომი არც ერთ სახელმწიფოს არ ამდღრებს. რასაკერეგლად, ომი არც უწინ ქმნიდა, ბადებდა საქონელს, მაგრამ გამარჯვებული სამეფო ცარკეად დაძარცვებულს. დღეს ამნაირა ავახაკობა უარყოფილია, რადკან სამეფოების ინტერესები მუტუთ გადახორთულია. ყოველ სახელმწიფოში ტრიბუნებს სხვა-და-სხვა სახელმწიფოების კაპიტალები და ეს სახელმწიფოები ცარკე-გლეჯის უფლებას არაიან არ ბისკემენ. ოსმალეთთან სომხების აჯანყების დროს ოსმალეთში დაზარალდა საურაწეთის მოქალაქენი. დღეს საურაწეთმა პორტუს ნოტიო მიმართა: ახლავ თუ არ დაკიკაყოფილება დაზარალებული ფრანგები, ზერძნებისაგან ვალს ვერ მიიღებო.

ერთი სიტყვით დღეს შინაგან ბრძოლას უჭირავს პირველი ალავი, მისგანა დაპოკიდებულ გარეკანი პოლიტიკა. პოლიტიკური და ეკონომიური ბრძოლა

სახელმწიფოთა შორის მანამდის არ მოისპობა, სანამდღეს შინაგან კლასთა ბრძოლას ბოლო არ მოვლება...

დ. თაფერძი.

ქ. შინაგ.

სხვა-და-სხვა ამბავი.

ზადიკავალა გერმანიის ყოფილი კანცლერი ბისმარკი, ბისმარკი გამოჩენილი კაცი იყო. მისი მოღვაწეობა შეკავშირებულია გერმანიის გაერთიანებასთან. გერმანია ამ რამდენსამე ათი წლის წინეთ დაყოფილი იყო ცალ-ცალკე პაწაწინტელა სახელმწიფოებათ. თითოეულ სახელმწიფოს თავისი საკუთარი კანონები ჰქონდა, თავისი გადასახადი, თავის სახელზე მოკრილი ფული და დაწესებულება, საერთო კარჩაკეტილობა იყო. მარა განვითარდა მრეწველობა, მას კარ ჩაკეტილობა ხელს ფშლიდა, მაშ ძველი წესრიგი უნდა დარღვეულიყო, ქვეყანა უნდა გაერთიანებულიყო; ეს დრომ მოიტანა და ამას მოითხოვდა საქმის ვითარება, ქვეყნის ევოლიუცია. ამას ქვეყანა გრძნობდა, გრძნობდა თვით ბისმარკიც, რომელიც ამ დროს ამაღლდა პოლიტიკაში. რა კაცი იყო ბისმარკი? ფრილიბ ინტელიის ასე ახსიანების მას: „ბისმარკი დიდი პრაქტიკული ნიჭის პატრონია, ის ოინაზი და ცბიერია, ნამდვილი გაქნილი კაცია, მარა ხშირად დიდი პრაქტიკული ნიჭი შეკავშირებულია გონებრივ სილატაკუსთან, ჰუმანიტარულ აზრების უქონლობასთან. მისი სილარბე სწორეთ მისი ზედნიერებაა! რაც უნდაღა, იმას ნაიღენდა, ადამიანური პრინციპები მას არ აწუხებდა. დღეს რომ თქვენი მომხრე იყო, ხელო მოსისხლე მტრათ გადაგექცეოდათ, დღეს რომ ერთი საქმის მომხრე იყო, ხელო იმ საქმეს არღვევდა. თავის თავადურ ინტერესებსაც უკან დააყენებდა, როცა საქირი იყო, მარა აი-შორებდა ვასპირს—და იუნკერული აზრები თავს წამოყოფდენ. მან არ შემოიღო საერთო საერო არჩევნები? ეს მაშინ მისთვის საქირი იყო. წავიდა ის საქირიება და მაშინვე ხალხს ხელი ჰჭარა დაუწყა ბრძოლა. დენიდა ყოველ თავისუფალ დაწესებულებას, დენიდა ხალხს და ეველმურს, რაც მისთვის ძვირფასი იყო. ასეთი იყო ბისმარკი. მაგრამ მასაც თუიმე ბერი თაყვანის მცემელი ჰყავს. ასეთია ყვრბ თაყვანის მცემლობა. საქმეს კი არ გაარჩევს, კი არ შეიტყობს, კაცს რა დეწლი მიუძღვის, რა ადვილი უჭირავს საქმეში, არა. მისი სული მოითხოვს ყვრს, კიდევ წამოაყენებს მას და თაყვანს ცემს. ეს, რასაკერეგლად, უმეცრებასაც აკმაყოფილებს და უმეცრება მოყვარეთაც გულს უშობარულებს.

ახიზიანდრიტი კიოიონი დანიშნულ იქნა ალაგერის ეფესკოპოსათ.

„აკვალის“ კორესპონდენცია.

ოზურგეთის სამოქალაქო სასწავლებელი თითქმის ყველა ამისთანა სასწავლებლებს ჰარბობს ჩვენში მოსწავლეთა რიცხვით. რასაკვირველია, სწავლის სურვილი დიდა გურიაში, მოსწავლეთა სიმრავლეს ცხოვრების სიახვეც ხელს უწყობს. მარა ვგონებ, ეს ზედნიერება მალე მოგვაცლდეს. სწავლის ფული უწინ რვა მანათი იყო, შემდეგ 12 მან. აიყვანეს, ამ წლიდან კი 16 მანათი იქნება. ესეც ერთგვარი დახმარებაა!

აი რას წერს მოსკოველი „Рге. Вѣд.“-ის კორესპონდენტი: „ჩვენ შეგვირბოთ ძრიელ საინტერესო ცნობები დაზადების და სკეცილის შესახებ ამ უკანასკნელი თორმეტი წლის განმავლობაში ქიზიყის საუკეთესო ნაწილში, სიღნაღს მახრაში. ეს ცნობები შემდეგ დასკვნას იძლევიან. დასახლებულ დევილს მცხოვრებლები დადგომიან ამოუყვეტის გზას და ეს პროცესი ძლიერდება თან-და-თან და სულ იზრდება, რადენიც დრო მიდის, იმდენათ მეტო ხალხი იზრდება. ხალხის ასეთი ამოკლტა იმისი ბრალია, რომ აქ მძივნარებს მოართლის ფორმით მალრია, ქვობის ცხელება. აქ გაჩენილა სწორეთ შუა ქიზიყში ეგებტირებულა ჭარბი—ქალათ-პირი. აი ეს ქვობია ავთომყოფობის საბუდარი. თუმცა ძნელი არ არის ამ ქვობის გაშრობა, მარა დღემდისაც ამ საქმისთვის ყურადღება არავის არ მიუტკეცია და ხალხი კი იზრდება და იზრდება“.

კერას, 2 ავგისტოს მოხდება ქიზიყის დეპოს წყერების წლიური კრება დეპოს სადგომში სოფელ ქვემო მახანაში.

რედაქციამ მიიღო ოდესელ ქართველთა გამოცემა—სურათი ჩვენი სიმპატური მოღვაწის დიმიტრი კიფიანის. სურათი ლამაზთაა გამოცემული და იაფათაც. პატარა ღირს ერთი შაურათ, დიდა—ექვსი შაურათ. იყიდება „წერა-კითხვის საზოგადოების“ მაღაზიაში.

რედაქციამ მიიღო წიგნი: „ხალხური ანაზები და გამოკანები“, შეკრებილი და გამოცემული სოსიკო მერკვილიძისაგან. წიგნში ბევრი კარგი მასალაა, სუფთათ გამოცემულია და ღირს ორ შაურათ.

სოფ. დიდგომაშკით. (ბორჩალოს მახრა). მეტათ მიყრებულთა ეს ჩვენი სოფელი. აქ მოსვლაც გასაქირია და წასვლაც, რივიანი გზებიც არ მოიპოვება. სწორეთ ამიტომაც რომ, ჩვენს ვაჭირებსაც, თუ დაღბინებას ევრა დროს ვერ ვატყობინებთ ქვეყანას. ამით სარგებლობენ ზოგიერთი ვაჭბბტრანები და თავისი მოქმედებით მიწასთან ასწორებენ ჩვენ კეთილდღეობას. რომ ასე დაკარგულბები და დაშორებულბები არ ვიყვეთ, მაშინ შეგვეძლებოდა ჩვენი სოფლის აშენების და ზოგიერთა გაიძვერა პირების საქციელას გამოაშკარაებბა. მაშინ მათ ცოტათ თუ ბევრთ ფრთბი შეგვეცემოდათ და სხვათა ნაშრომ-ნაღვაწის ჰუმის მადლ მოაკლდებოდათ. მარა რას ვიზბთ, ვარემოვბა ხელს არ გვიწყობს, და აღვილობრივი კიდევ ჩვენთვის ყურსაც არავინ იბერტყავს. ორი წელიწადია, რაც ჩვენი ამოიჩრის მიმასახლისათ ბ. ბაქარაშვილი, რომელსაც თურამე მამასახლისობა იმისთვის მოუწოდებბია, რომ ბატონი გამხდარიყო, ყველა დემტკირბია და ნელ-ნელა ეთალა საზოგადოებბა. ვომარეთის მამასახლისი უზრუნველყოფილია. საზოგადოების დაღვნიღბებისამებრ, თითოეული კომლი აძლევს ორორ ჩანახ ბურს, რომელიც 200 ფუთამდე შეიკრებბება; ამას გარდა განთავსულდებულთა ყოველგვარ სახელმწიფო და სასოფლო გადასახადისაგან, რომელიც შეადგენს არა ნაკლებ 70—80 მან. მიუხედავათ ამისა მამასახლისი ცოტ-ცოტაობათ ითვისებს ხალხის საუთრებას და ფეხ-ქვეშ თელავს საზოგადოების უფლებებსაც, რომელნიც მიინკებულთი აქვს ხალხს კანონით. ჯერ ერთი ეს, რომ როდესაც ფულბს ჰკრეფენ საზოგადოებბაში, სახელმწიფო იქნება თუ სასოფლო, ყველას უნდა მიეცეს კიტრანთა, თუ რამდენი გადაიხდა თავის წილათ, მარამ ჩვენი მამასახლისი ყველას უარს ეუბნება კიტრანთაზე და თუ ვინმემ ვაბედა და მოთხოვა კიტრანთა გადახდბლი ფულბებისა, მაშინ კარგათაც გამოლანძღვს. კაი მათრახებსაც მიარტყამს და ისე გაისტურბებს. მამასახლისი ვლდებულთა წარუდგინოს ანგარიში სოფლის ყრბლობას, ან თორმეტ ამორჩიულ კაცთ, რამელნიც სოფლის განჩინების ძალთ ვლდებულნი არიან თელ-ყური ადვენონ ყველა მოხელეთ მოქმედბებს, მოთხოვინ ყველას ანგარიში საზოგადოების შემოსავლ-გასავლისა, მარა ორი წელიწადია—არავინ არა უწყის-რა არც მოხელეთ-მოქმედბებისა და არც შესავალ-გასავლისა. ბევრჯერ მოუთხოვიათ მამასახლისისათვის ანგარიში, მარა ევრას გამხდარან, რადღანაც ყველას ლანძღვა-ვინებთ იკლებს და უარს ეუბნება ან-

გარიშზე. არც სოფლის მოსამართლენი არიან კარგ დღეში მამასახლისისაგან. საწყლებს ვერავითარი საქმე ვერ გუბრნევათ თავის ნებთ. ყველაფერში მამასახლისი ეჩრება და ყოველთვის სასწორი სიმართლისა იქით გადადს, ვისკენაც მამასახლისია. ან კიდევ ერთს ააუღოვს შედალს და მეორეს უწყალობებს, თითქო მის შერ მინიჭებული იყოს თანამდებობა. ამისთანა საქციელს რაღა ეწოდოთ, თუ არა მამასახლისის თვით ეგობა. რაც შეეხება სოფლის მინდერებს და სახაე-სათესს, მამასახლისის ცხვარი უწყალოთ ანადგურებს, მარა ვინ ვასცემს ხმას! იმეფე ბატონმა ცხვარით და სხვა ბევრა რამ მამასახლისობაში შეიძინა, თუარა წინეთა ებადა? ამ წყრილში ყოველთა შეუძლებელია ჩამოეთვალოთ მამასახლისის ყველა უძირთებულო საქციელი. გულუბრყულო ხალხმა დღემდის ითმინა და ახლა კი ავეცო მოთმინების ფილა და ამ ს წინთ გადაჭრით მოთხოვა მამასახლისის ყოველგვარი ანგარიში. საზოგადოება თხოვდა ჯერ პირველათ წარმოედგინა ხარჯის ფურცლები, რომ გავგო სახელმწიფო ხარჯის რაოდენობა; გაწერილი ხარჯის ფურცლები, თუ ვინ რამდენი გადასხდა, რადგანაც კვიტანციები არაფის აქვს; ხაზინის კვიტანციები, რომ დარწმუნებულიყო აკრეფილი გადასახადო ყველა შესუტანია დანიშნულებისამებრ თუ არა, ან და რამდენი, ყველა კვიტანციები, თუ ვის რამდენი მიეცა, მაგ. მწერალს, ტყის დარაჯს და სხ. წარმოედგინა ანგარიში იმ ფულებისა, რომელიც საზოგადოებას შემოსულია საძირგების ქარიდან; ამა გარდა მამასახლისის თხოვდენ რომ აფხნა, წელს რათ დაედვა გომარეთს ნელიმიკა ოცდა ერთი თუმანი და ხუთი მანათი, მაშინ როდესაც მეტი თუ არა, ნაკლები არ გადაგებინდიაო. მარა ნუ გგონიათ, რომ მამასახლისმა შეასრულა საზოგადოების კანონიერი თხოვნა, ყველაფერზე ცივი უარი განაცხადა; არც ანგარიშს გაიწვეთ და ვერც არას დამკლებთ. მხოლოთ ეს კია, რომ დამწრის სოფელში და ეძებს მომხრეები იზაენოს, ეგები თოვიდან ავიცილო ყველაფერიო. ყველა ამაებს ზედ დავითო კიდევ ერთი უბედურება. 22 წარსულ მისს მამასახლისის ცხვარს და კიდევ სხვებისას მთლათ ფეხ ქვეშ გაეთელათ და შიშობათ საწყალ გომართულესს წრეაწდელი ნაჭირანხულევი მოსაველი, ისე რომ გომართივი მიემატა დამწეულ სოფელთა რიცხვს. რა ექნა საწყალ ხალხს? ადგა და ორი საჩუვარი მიართვა ბ. მახრის უფროსს, ერთი იმაზე, რომ მამასახლისი ანგარიშს არ გვაძლევს და უბრძანეთ, რომ ჩვენი კანონიერი თხოვნა დააკმაყოფილოსო, და მეორე—მოსაველი გავიფუჭა და დაველუპაო. იმედია, რომ საქმე ასე უყურადღებოთ არ დარჩება.

ბორჩალოკოდა.

დქმოს შივეურებ თვალ-გრძობით, მომაკვდს აღტაცებითა და წინ დაწინავე ვიშუკვლი ციურის ნეტარებითა. კიანცევი გრწნობით... მიხიღავს ეს უცნაური რამ ძაღვ; მაგრამ იმავე ღრმს ამ გრწნობას წინ ეღობება სასხადა!— უმიქვდა, იმედი. შენმუდან საბრძოლველია და წემო სუსტი ანსება გმხადრს ბრძოლის ველათ! როს პირველი ძვესს, მთლათ გულო შექრება ნაკვალ შესათა;— გედრს ვიგრწნობა—რომ იგი კედევ გამომოს სამათ! თვალწინ შესატვის გენა და სახარელი სევენება, თვით ნათელ-შევი ელვარე შავ ბნელთ მოქრევენება! ვოჯოკისის ხმა გულს მიწვლავს, მარღვეუში სისხლი ცვიღვავს; სიკვდილსა გნატრობ, თუ მასში სიციფლესე დაწინადა... მაგრამ სუფ სსავა, რაღვას

გამობრწყინდება იმედი, ის სანეტარო მომაკვდის ნამდვილი წინამორბედი!.. მშინ სიმბელესე შუქსნობას, ბნელი საცანიც ელვარეს და ციურ მადლით აღვსილი გული და გრწნობა მელვარეს... წამის წინ მკვლედი სიციფლესე მშინ სედასლავ ტეპილია, რა კი ის ადგურთოვნებულის

დაიდ იქედის შვილი!
 მშინ ცის მადლით ეიმსკვლევი,
 ეუკვებინდები ხუნას,
 ფრთებს ვისხამ, ტკბილი ოცნებით
 ეკლექტი აღმაფრენას,
 დაგვრწკვ ვასკვლავთ ვრუბულში,
 კმტრეთი გახადრულ მთვარეს,
 შეესანი მოკრძალებულს
 ცის ღვკვარდს მონანრარს.
 და ჩემკენ ვიქმეე ქვეყნას
 სიშეების ტკბილი ვლერითა,
 მსურს ჩემთან ისევ დაგტკბო
 საღვინო გულის მტერთა!..

დ. თამაშვილი.

წერილი ქუთაისიდან.

ღიდ ბრძოლაშია წელს ქუთათური ინტელიგენცია. ერთ უკანასკნელ ბრძოლას მოაწესრო სენაკის სკოლის ინსპექტორმა ხ. ყიფიანმა და ქუთათურთაღ თვალ-და-თვალ დაანახა თვის „საქმენი სააკაონი“. ქუთაისში 12 ივლისს მის მიერ ჩადნილი საქციელი ნამდვილი გაგრძელება სენაკის საგმირო საქმეებისა და ამისათვის ჩვენ, უარესების გამგონთ, ეს უკანასკნელი ისე აღარ გვაკვირებს. გააკვირვა 12 ივლისის ინციდენტმა მხოლოდ მისი ნაცნობ-მგვობარ-ამხანაგები, რომელთაც ნაცნობის უსაქმეო კარვ საქმეთ მიანითა, მარა ჯერ კიდევ გულის არ იტყვენ და შგლის შიშით ცხერის ამოწყვეტას არჩევენ.

აქაურ ინტელიგენტთა მუშტი-კრიგიით ერთმანეთის გასამართლებას ჩვენ თვალ-ყური ისე შევაჩვიეთ, რომ სენაკელი პედაგოგის საქციელს ისე ვუყურებთ, როგორც ერთ მათ მიერ აღიარებულ ძალმოპირებობის პრინციპის გამოხატვას, და თუ ვაზნების ფურცლებზე ვინმეაეთ არა იმისათვის თითქმე ბ. ყიფიანის დასახსიათებლათ მის მოწინააღმდეგებს სხვა უფრო შემაძრწუნებელი ფაქტები არ ჰქონდეთ, არამედ იმისათვის, რომ ეს მოვალეობაა ვაზნების მექრონიკის. ვსაკვირველი ჩვენთვის მხოლოდ ის არის, რომ ყიფიანის საქმების ხელის დადმარტლები გაიძახიან; რატომ უჩივლა სასამართლოში შეურაცხყოფილმა ბ. გ—ლმა ბ. ყიფიანს, როდესაც შეებღო შინაურულათ დეკლამაციულენიან თაფი და საქვეყნოთ არ გაეზადა ეს საქმეა. სწორეთ საუცხოვო ლილიკა!.. თქვენ გლანძლონ, შეურაცხყოენ სიტყვითაც და საქმითაც

და ამაზე ხმას ნუ ამოიღებო; მამა-შვილურათ, შინაურულათ მორიგდითო, რადგან ამის გამოქვეყნება საქმეს აენებსო?!

16 ივლისის მომრიგებელ სასამართლოში დანიშნული იყო ზემოთ აღსაზნებულ პირთა საქმე. დილის 10 საათზე აუარებელი მაყურებლები მოაწყდა სასამართლოს კარებს. ბრალდებულმა ბ. ყიფიანმა მისვლისათანავე მიუგზანა ბრალმდებელს ბ. გ. გ—ლს ამისთანა შემთხვევების შემყურე აღუკაცი, რომელიც, რა თქმა უნდა, თავის ვსამრჯელოს გამოელოდა, მარა როცა იმისაგან უარი მიიღო, შემდეგ ასეთივე როლი აქისრა თავის ექვილს ბ. გ. ფალავას ცარიოდ სხვა პირს, ამ მოლაპარაკებამ ორ საათზე მეტს გაატანა და ბოლოს, რადგან მოამჩივან მოპასუზე მორიგების პირობებში ვერ შეთანხმდნენ, ბ. გ—ლმა ოთხეცა ისევ სასამართლოს გაგრჩინა საქმე. 1 საათზე საქმის ვარჩევაც დიწყო და 5 საათამდე გაგრძელდა მოწმეების კითხვა, თუმცა 7-ის მეტრ არ ყოფილა. ბოლოს საქმე იმით ვიკატანს, რომ საქმის ვარჩევა 1 მარიაამობისთვისთვის ვადადეგა და მოწმის მოწმეთ ბ. ყიფიანის მფარველი ბ. კირილე ბეყანისძე და ნ. მყურხალი დაანიშნდნენ.

სწორეთ საგმირო საქმენი ხდება ჩვენ ბულვარზე ყოველ დღე თუ არა, ყოველ კვირაობით მინც, სოპროოს ერთ კარებთან წარსულ კვირას სენაკის სკოლის პედაგოგმა აღარ იკმარა თავისი სენაკელი იდუმალი საქმეები და საქვეყნოთ ისახელა თავი. მის სწორზე 19 ივლისს 4—5 ჩვენებურმა მხარბეკიანმა, ჩაიარალებულტებამ გამოიჩინეს თავიანთ ძველტურთი ვაქცობა და სობროოს პირდაპირ ბულივარში მიმითე დაქრეს სათავად-აზნაურო ბანკში მოსამსახურე ბ. დიდიმ ჩიკვიძე. და მერე რისთვის, როგორ გგონიათ? ერთი ჭიკა ლუღისათვის, რომელიც ერთ თავდას, თურმე, მიუწოდებია ჩიკვიძისათვის და იმას უარი უთქვამს დალევებზე, ლულს არ ესემაო; მე წყალი მიღვია წინ და იმას დალევო. ასეთი საქციელი თავდემილბმა ჩიკვიძისაგან მეტის მეტ შეურაცხყოფათ მიიღო და ეს ლუღი მისი ჭიკიანათ თაფი თხლიშა. იმანაც სამავიგრო ვადუხადა იმ წამსე, მარა ამ დროს წამოაკვიცდა ოთხი დანარჩენებიც: ზოგმა ურტყა მუშტ-კრიგი და ზოგმაც ხანჯალი დასწრიე ჩასცა გულში და ჩიკვიძემ თუმცა ვაქცევა დაპირა, მარა მალე ფენი მოუსხლტა და ჩაიქცა. ამ გულის შემზარავი ჩხუბის მაყურებლები იქ ბვერი ყოფილა, მარა ახლო ვერაიენ წაქკარებია და თუმცა პოლიციენი „კინაზო, არ გვადრებათ, კინაზო ნუ იზამთა“ ბვერის ემუდარებოდენ შორიდან, მარა ერთმა მათგანმა პასუხათ ისპიილო, რომ წინ-

ლი ჩაქრეს მუცელში და „полицію долой“ შეჭი-
ვლეს. იმათაც თავადების წყენება რა ხელს მის-
ცემდით და ბედს დემოკრატულ... ავითყოფი თო-
ფურას საფითმოფოფოში წყეს და როგორც ამბობენ
ექიმები, მისი მორჩენა საეჭვოა, რადგან ფილტვები
ჭკონია დაჭრილი.

აჩიქ.

საიუბილეო ბრაშოურა.

(მდირე შენიშვნა ბ-ნ შუ გასლავარის წაგზავის გამო.)

(თ. რ. ჭავჭავაძე, ბიოგრაფიული ჭკრტიკული მტოედი)

მესამოცე წლების „მოღეწეებზე“ ლაპარაკმა ჩვენ
ქუჩარულ-ვაზეთებში და საზოგადოებაში ლაპის გადა-
გეიტანოს. საითაც გაიხედეთ, ყველგან გვესმით,
რომ მესამოცე წლების „მოღეწეები“ და მწვერლები
ყოველი მხრით უნაკლებოა არსებანი იყენ, რომ
მათ არ კლებათ არაე-თარი ღირსება, რომელიც კი
ადამიანს ამოღებს: უდიდესი ნიჭი, მაღალი და სა-
ფუძვლიანი განათლება, თავ-დადებული და ყოვლად
უნაგარო სამსახური მაღალი საკუბრით დანიშნუ-
ლებისადმი, შეუძრველობა და უშიშროება ყოველ-
გვარი დაბრკოლების წინაშე, მაგარი, მტკიცე ხასი-
ათი, შესანიშნავი ძალა გულის წადლის შესრულე-
ბაში და მრავალი სხვა,—ყოველივე ამით უხვათ იყ-
ენ ისინი დაჯილდოებულნი. გვესმით ეს, კითხუ-
ლობით ამ მაღალ ფარდოვან სიტყვებს და თანაც
გულში ფიქრობთ, რომ ამის მოლაპარაკეს ან დამ-
წერს მართათ მართო ერთი პირი ჰყავს მხედველო-
ბაში, ე. ი. თავადი ილია ჭავჭავაძე. თქვენ სრული-
ად ამოთ მოითხოეთ ამის დასამტკიცებელ საბუთს
ან ფაქტს.—ამას დასტკიცება არ ეჭირება, ამას აყვლა
ქართული ისე უნდა გრძობდესო,—გზასუბებენ
თქვენ. თუ თქვენ თქვენი მიწაც არ მოიშალეთ, იმ
შემთხვევაში გიყვს ღაფიძებენ, რომელთანაც არ
ღობის ლაპარაკი. სხვას რომ თავი დავანებოთ, ბ-ნი
გ. მიაშვილი, ერთხელ დიდი თავ გამოდებით ცდი-
ლობა ჩვენში ასეთი კერპთ-თაყენის მცემლობის
გამტკიცებას 1), დღეს კი ამავე როლს ბ-ნი კიტა
აბაშიძე ასრულებს 2). როცა მესამოცე წლების მწე-
რლებზე დაწყებენ ისინი მსჯელობას, მაშინ ამით

თვალში არც ისტორიულ ფაქტს აქვს ფასი და არც
ლიტერატურულ დოკუმენტს: ყოველივე ეს ერთი
პირის ვალმერთების მსხვერპლი უნდა გახდეს. ბ-ნი
მიაშვილი, მაგ., კითხულობს: „ეინ ამოილა ხმა
მაშ-ნ (მესამოცე წლებში) დანაჯრული გლვხ-კაცო-
ბის სასარგებლოთ... ან ცდილობდა აღედგინა ფეხ-
ქვეშ დათრგენილი სახელი ადამიანისა? ეინ მიიტანა
იერიში თავად-აზნაურობისა და მის უფლება უპირა-
ტესობის წინააღმდეგ? წარმოიდგინეთ, რომ იმავე
თავად აზნაურებმა — თამაშთ გაიძახის აეტორი, და
დაწყენებული ხართ, რომ ხოცა ამას აზნაობს, მარ-
ტო ილია ქავჭავაძე ჰყავს მხედველობაში და სხვა
არაიენ. მაგრამ თავის მოსაზრების დასამტკიცებლოთ
ეტორი არც ერთ ისტორიულ ფაქტს არ აწენებს,
არც ერთ ლიტერატურულ დოკუმენტს არ ასახელებს
და განა კი არსებობენ ასეთი ფაქტები? საუბედუ-
როთ, ასეთი კითხვა ოდნავაც არ აუტირებს აეტორს.
თორემ ცოტად აღენათ რომ ამაზე დაფიქრებულიყო
ეტორი და რამდენიმეთ მიწაც გაეცნო ის ხანა, რო-
მელზედაც ლაპარაკობს, გაეცნო მაშინდელი თავად-
აზნაურობა en maess, გაეცნო აგრეთვე ჩვენი ღა-
რბიბი მწერლობა, იმას როდი იტყოდა, რომ თავად-
აზნაურობის უფლება-უპირატესობის წინააღმდეგ ისევე
თავად-აზნაურებმა მიიტანეს იერიშო. ბ-ნი მიაშვილს
რომ შეესწავლა ჩვენი მწერლობის ისტორია ამ სა-
უკუნის ორმოც-და ათი წლებიდან დაწყებული მიწაც,
იმას ეცოდინებოდა, რომ ის, ვინც პირველათ ამო-
ილა ხმა დანაჯრული გლვხ-კაცობის სასარგებლოთ
ან ცდილობდა აღედგინა ფეხ-ქვეშ გათოლილი პი-
როენება ადამიანისა, ვინც პირველათ წანსწყობილების
წინააღმდეგ იმ შემაძრუწებელ ვანსწყობილების
წინააღმდეგ, რომელსაც პატონ-ჟოშას ერქვა, იყო
დანიელ ჭონჭაძე, საფლის უბრალო მღვდლის შეი-
ლი, ჩამომავლობით ღუმეფელი გლეხი 3). ეს გარე-
მოება არაიხთვის სასალოდ არ უნდა ყოფილიყო,
მაგრამ ქართული მწერლობის მამინაცვლებმა და ქო-
ნქაძის „სტრაზის ციხე“, რომელშიაც აწერილია შე-
მარწუწებლის ამბები ბატონ-ყობის ცხოვრებიდან,
მიაფურჩნეს და მის აეტორზედაც სრულიად ხმა გა-
მინდეს. ჩვენ არა გგონია, რომ სხვაგან ისე უცოდ-
ნელათ, როგორც ჩვენში, შეიძლებაოდეს წერა. რა-
საკვირველია, მარტო უცოდნელობას არ მიეწერება

1) ის. „იკრის“, 1889 წ. სტ.: „იკელი და ხსა-
ლი თაბას“ № № 222, 223 და სს.

2) ის. „მომაქ“, 1897 წ.; სტ. „ჩვენი ასად-
კახლას“, №

3) დ. ჭონჭაძის მოთხრობის „სურამის ციხე“ ერ-
თო მოქმედი პირი ასე ლაპარაკობს: „მათ (პატონთ)
ჭკონათ, რომ ჩვენ (ე. ი. უმედი) კაცნი არ ვიყენეთ,
ჩვენ არ შეგვეძლოს სიყვარული და სიწყალო, იმათ ჰგო-
ნათ, რომ ჩვენ არ გვეძინდეს გული, არ გვეყო-
ნდეს სჯა“... (სურმ. წიგნი 4 ტ. გვ. 36—7).

საქართველოს
საქართველოს

მ ე გ ლ ბ რ ე ბ ი.

ის გარემოება, რომ ჩვენ მწერლობაში კონქაძის სახელი დღევანდელია; ამ მცირე შენიშვნით ჩვენ გესურს შეითვინოთ ყუარღლებმა მივაქციოთ ერთ პატარა წიგნაზე, რომელიც ავტო-ახლა დაიბეჭდა და რომელშიაც გამოასრულეს საგნის სრულიად უცოდინარობა და გაუგებრობა.

მოგახსენებთ, რომ ამ ერთი წლის წინთ ჩვენ ეჭრანლაგებებებში ერთი დაუსრულებელი სჯა-ბასის ატყა თვის გამო, თუ როგორ უნდა ედღესასწაულათ იგი ილ. ჭავჭავაძის ორმოცი წლის მოღვაწეობის შესრულება. რა „დიდი ხეობით და ამბობ“ ემზადებოდნენ ამ დღესასწაულისათვის „ინტელიგენტები“, ეს ჩვენ არ გვეცხერა. სხვათა შორის წარმოთქმული იყო ის აზრი, რომ კარგი იქნება იუბილარიის შესახებ ვინმე ბროშურას გამოცემა. მაგრამ ვის უნდა ეცისრა თავის თავზე ასეთი შრომა? რასაკვირველია, იმავე წრეს, რომელმაც აპის შესახებ აღძრა ლაპარაკი და რომელიც თვით ილ. ჭავჭავაძის ახვედია გარშემო. რა უწყობ, რომ ეს წრე ყველაზე ნაკლებათ არის მომზადებული, რომ ვისიმე მოღვაწეობა, არა მარტო ილ. ჭავჭავაძის, პირუთენელთა და ლისესულთა დაფასოს, — ასე მოიტანა ვიღაცებმა. რამდენათაც ჩვენ ვიცით, ეს წრე ორ ნაწილად იყოფა: ერთს უფრო მცირე ნაწილს, შეადგენენ, ჭავჭავაძისებრ მსოფიანნი „მოღვაწენი“; თითოეულ იმათგანს საქართველოს „ბურჯათ“ მოაქვს თავი და ასეთ სანეტარო ოცნებაში ჰყოფს დროს; ამასთანავე თითოეული იმათგანი თავის მეგობრის ბურჯანზე იმედით წუხს, რამდენათ მე და შენ, მე-თხველი, ჩინთვის სახელმწიფოზე. ცხადია, რომ არც ერთი იმათგანი ილ. ჭავჭავაძეზე ბროშურის შედგენას არ მოჰკიდებდა ხელს. მეორე ნაწილი, ანუ წერილ-ფება, მზადაა „ინტელიგენტთა“, შედგება ამ მოღვაწეთა ბრმა თავიანთს მცემლებისაგან, რომლებიც იმათ სახელზე ლოკულობდნენ და იმათ ნათქვამს იმეორებენ. უნდა უყურაო ამთ მაშინ, როცა ვინმე რომელიმე „ბურჯანი“ მოქმედებს ეჭვის თვლით შეხედავს: რაღა ბევრი გაეაგრძელოთ, ილ. ჭავჭავაძის დაფასება ამ ხანათ ვისმის ამათგანს უნდა რეგობოდა წილთ, და კიდევაც ასე მოხდა.

ამ ორი თვის წინთ თქვენ წიკითხავდით ვაზეთებში შემდეგ განცხადებას: „იბეჭდება და მალე გამოვა „თ. ილა ჭავჭავაძის ბიოგრაფიული და კრიტიკული ეტუდი“ მეგობრებისა“. სწორე მოკახ სენათ, ეს განცხადება იმნაირი ხასიათისა იყო, რომ ძალა-უნებურათ იწვევდა საზოგადოების ყურადღებას. რასაკვირველია, სხვა-და-სხვა გარემოებათა გამო, ილ. ჭავჭავაძის ის დიდება და სახელი აღარ აქვს დღეს ჩვენ საზოგადოებაში, როგორც წინთ,

მაგრამ უმეტესობა მას მინც პატივსაცემს, და საზოგადოთ უნდა ითქვას, რომ მისი ბიოგრაფიის განცხადება და მის ნაწარმოებთა კრიტიკული განხილვა ყველა ქართველი შეითვლისთვის საინტერესოა.

როგორც იყო წინაეკ გამოვიდა და კიდევაც ვადვიკითხვით. როგორც ჩანს, ავტორის მიზანი ყოფილა „ანგარიშის მიცემა იმაში, თუ რით დაძმასურა ილია ჭავჭავაძემ ერ-ს სიყვარული და თავიანთის ცემა (!), რამ ვახადა ის პირველ ქართველთა“ (წინასიტყვით). მაგრამ მისი ბროშურის კადავითხვამ დაგვარწმუნა, რომ ავტორს სრულიად ასეთი მიზანი არ ჰქონებია მხედველობაში. ავტორის ნამდვილი მიზანი მხოლოდ ის ყოფილა რომ ქება დიდება შეესხა თ ილ. ჭავჭავაძისთვის. ბ-ნ მეგობრებისაგან წინაეკ თავიდან ბოლომდე შეეს არას წარმოადგენს: ილია ჭავჭავაძე „მეფითა ნიჭიერი და დიდუნებოვანი აღმზიანი“; „ის ცენტრია ყოველი საქმისა, ყოველი ფერისა, ყოველი მოქმედებისა“; „ის ყოველთვის მიუძღოდა წინ თავის ერს;“ ის არის „უდიდესი მხატვარი“, ის არის „ჩვენში მამა ბელეტრისტიკისა, რეალურა სკოლისა“, ის არის ჩვენი „გაგაოლი, ჩვენი პუშკინი, ჩვენი ტურგენივი, ჩვენი ნეტარაივი, ჩვენი ლერმონტოვი; ის არის „უპირველეს ყოვლისა დიდებულნი მამულს ს შეილი, დიდებულნი მოქალაქე თავის ქვეყნისა“ ის არის „წინამძღვარი ეროვნული პროგრესისა“ ის არის „მეტყვე ხასიათის და დიდი ზნეობრივი სისპეტაკის შექმანი, უზაველი“ და რა ვიცი კიდევ რა. ყველაფერი ეს კარგი, სიმართლით და სისწორით არის ნათქვამი; თუ გნებავთ, ყველა ქართველსა“ რწმუნს ეს, მაგრამ ჩვენ ავტორმა შეგვიყვანა ეჭვი. ბ-ნმა მე გახლავარმა თავის ქებათა ქებაში ორი ისეთი გარემოება მოიხსენია, რომლებიც, ავტორის სურვილის წინააღმდეგ, ერთი მხრით ამაღლებდნენ თვით ილ. ჭავჭავაძის და მეორე მხრით მის საზოგადოებრივ მნიშვნელობასაც დიდთ მაცი რებენ, რასაკვირველია თუ ბროშურის ავტორს და ეუფერეთ.

პირველი გარემოება: ბ-ნ მე გახლავარ კდილობას მის განმარტებას, თუ რა მიმართულებას ემსახურებოდა ილ. ჭავჭავაძე „ორმოცი წლის მანძილზე“ და გამოვიცემს, რომ ამ ხნის განმავლობაში „არ შეცვლილა მისი მიმართულება, ვინაიდან დარწმუნებულა, რომ სამართლიან გზაზე დგასო“ (გვ. 27). ავტორის თქმით, ის „ქვემმარბიტი გზა“, რომელსაც „ჩვენი მოღვაწე იმ თავითვე დაადა და რომელსაც თვით ევროპის მეცნიერებამ ამ ბოლო დროს მიადნო“, მდგომარეობს იმაში, რომ პროგრესს ჰქმნის ევოლუცია და არა რევოლუცია“ (გვ. 28). საზარლო ევროპა! მან ტყუილა უბრალოთ გამოარა

იმოდენა რევოლუციები, იმოდენა ვაი-ვაგლახი და ჰანან-წყევლა! ის კეშმარტება, რომელსაც მან მხოლოდ ამ ბოლო დღეს მიაგნო, ჩვენში ილია ჭავჭავაძის ურევოლუციოთ და უდავადარაბოთ სტუდენტობის დროს აღმოუჩენია! ამა მოდი და ამას შემდეგ ნუ იტყვი: „გეჰქეს საბუთი სიამაყისა!“

მეორე გარემოება: ბ-ნი მეგახლავარი, მოგეთხრობს რა ილია ჭავჭავაძის გამოსვლის ამბავს სალიტერატურო ასპარეზზე, გაკვირებს: „ილია ჭავჭავაძე პირველ დღიდანვე გაჰყვდა ქართულს მწერლობაში... იგი დიქტატორულის ძალ-ღონით პაპანკელას ჩვენს ლიტერატურაში იმ თავიდანვე დღემდის ირმოცი წლის მანძილზეო“ (გვ. 23. ხაზ ვასშული სიტყვები ამ წერილში ყოველგვარ ჩვენ გვეუკუთნის). უნდა გამოვტყუდებ, რომ გამეფებდა და დიქტატორული ბრძანებლობა მწერლობაში, ეგრეთვე სასარგებლო მოვლენათ უნდა ჩაითვალოს. პირიქით, სასარგებლო და ნაყოფიერ გვეყენებს მწერალი თუ, მოღვაწე მხოლოდ მაშინ ახდენს საზოგადოებაზე, როცა ასეთ ბრძანებლობას, ერთსა თუ რამდენისამე პირისას, თან-და-თან აუსტტებს და სამუდამოთ სპაზს. ერთი კაცის ვაბატონება მწერლობაში, მისი დიქტატორული ბრძანებლობის ქვეშ ქედის მოხრა და დამორჩილება, ნიშნავს საზოგადოებრივი განვითარების შეჩერებას, გაყინვას და საზოგადოებრივი აზროვნების ჩაქრებას. ნუ თუ ამას ემსახურებოდა ილია ჭავჭავაძე „ორმოცი წლის მანძილზე?“ „დიქტატორული ბრძანებლობას“ შეიძლება სასარგებლოდ მოატანა შექმლის სხვა ადგილას, ხოლო მწერლობაში იგი ყოველთვის და ყოველგვარ მანერველი იქნება. თვით ლიტერატურის პირიქითი, მისი დედა-აზრი, პარადპირ ეწინააღმდეგება ასეთ ბრძანებლობას. ამიტომ თუ ილია ჭავჭავაძეს თავისი მოღვაწეობა სასარგებლოთ მიანიჩა საზოგადოებისთვის, მან საქვეყნოთ უნდა უარჰყოოს ის ცილი, რომელსაც მას ბ-ნი მეგახლავარი სწამობს, თორემ ჩვენ ექვეში შევალთ: ვინ იცის, შეიძლება, ეს მართლა ასე იყოს და იმ შემთხვევაში თუ-თ ბ-ნი მეგახლავარი მთელი თავისი ლიტერატურული მოღვაწეობით იღ, ჭავჭავაძის დიქტატორული ბრძანებლობის მონაბერი იქნება!

წინეს სიპატარავე სრულებით არ უშლის იმ გარემოებას, რომ ბ-ნი მეგახლავარის ბრაშოურა შეუწინარებელი შექცევებით არის გავსებული, დეკანოზოლოთ რამდენიმე იმათგან: მეთათ გვერდზე ავტორი მოგვითხრობს, რომ 1857 წელს, როცა იღ. ჭავჭავაძემ პირველი ლექსი დაბეჭდა, ქართული ქუჩა-ნალი, „ცისკარია“, გამოდიოდა გაიარდა ერსთავის რედაქტორთანოთ. მაგრამ ჩვენ ვიცით (და განა ბ-ნი მეგახლავარის გარდა ვინ არ იცის დღეს?) რომ გი-

ორგი ერისთავი მხოლოდ ორი წლის განმავლობაში იყო „ცისკარის“ რედაქტორათ, ე. ი. 1852—3 წლებში, და შემდეგ სრულიად დაანება თავი რედაქტორაბას, რის გამო თვით „ცისკარის“ გამოცემაც შეწყდა. 1857 წლიდან შედგა სრულიად ახალი წრე ქართული ჟურნალის გამოსაცემათ და „ცისკარი“ ისევ განახლდა იე. კერესელიძის რედაქტორაბოთ. ამ წრეს ასუღღმდებულენ: ლავრ, არაბზანი, ალექსანდრე სავანელი და მიხელო თუმანიშვილი. არც ერთ ამათგანს ბ-ნი მეგახლავარ არ ასახელებს თავის სიაში, სადაც მას ჩამოთვლილი ჰყავს სრულიად შემთხვევით თანამშრომლები მაშინდელი „ცისკარის“ (გვ. 10 „შენისშენა“). იმას, ვინც „ისტორიული კრიტიკის“ კოდნას ჩემულობს (გვ. 8) და მაღალ სუერებში ფართო-ფურთაბს, ასეთი უბრალო რამეების უკოდნელობა არ მიეტყვება, არ მიეტყვება მით უფრო, რომ იმ ხანებში ჩვენ ერთი მკლე ქუჩინალის მეტი არა გავაჩნდარა.

ლიტერატურული და ისტორიული შეკლმამა აგრეთვე ავტორის შემდეგი მსჯელობა: „ილია ჭავჭავაძე ჩვენში უნდა ჩაითვალოს მამათ ბელეტრისტიკის რეალურის სკოლისას... იღ. ჭავჭავაძემ პირველმა გუჟგუათ ჩვენში სასქუდა და მისცა მნაშენქლას პრზის“ (გვ. 40). რასაცირველია, თუ მთელი ერის ლიტერატურაში თქვენ მხოლოდ ერთი მწერლის საბელი იცით, მაშინ შეგიძლიათ ყოველივე მას მიწაწერიოთ, მხოლოდ ამ შემთხვევაში შეიძლება იმის თქმა, რასაც ბ-ნი მეგახლავარ ზვეით მოყვანილ სიტყვებში ამბობს იღ. ჭავჭავაძეზე. და მართლა, ვინ მისცა პირველათ ჩვენ ახალ მწერლობაში მნიშვნელობა პრზას, ე. ი. ნამდვილ საერო, ხალხურ კოლოს, და ვინ უარჰყო საბუთამოთ ძველი მწიგნობრული, საეკლესიო ენა? ასეთივე იყვენ პირველათ გიორგი ერისთავი და მეორეთ ზურაბ ანტონოვი თავინთ კომედიებში, რომლებიც დღემდის საუკეთესო პიესებათ ითვლენიან მთელ ჩვენ ლიტერატურაში). ვინ უნდა ჩაითვალოს ჩვენში მამათ ბელეტრისტიკის რეალური მიმართულებით: ისტორიულმა კრიტიკამ ასეთი ალაგი უნდა დაუთმოს ლავრ, არაბზანს, შეკუდანჰუჟლას“ ავტორს. ახლა ვიცთხოთ: ვინ შეძინა ქართულ მწერლობას მოთხრობა ქართულ ნიადაგზე ავებული, „ქართველების ცხოვრებიდან ამოღებული“ დანიელ ჭონქაძემ თავის „სუჰამის ცასე“, თამამათ შეგვიძლია ვთქვათ ჩვენ. რაც შეეგება ილია ჭავჭავაძის მოთხრობებს, აქ მხოლოდ იმას ვიტყვი, რომ უმთავრესი იმათგანი, რო-

*) გიორგი ერსთავის შესახებ ეს პირველათ ჰქალას ამსკლანას ჯინსნა.

გარკ, მაგ., „ჯაჰის ნამუზაი,“ უცხო ნიადაგიდან არიან გაღმორღებულნი, და ამიტომ იმათში ნამღვილი ცხოვრება ძლიერ მკრთალით იხატება.

ამ მოკლე შენიშვნაში შეუძლებელია ბ-ნ მე-ვახლოვარის ყველა შეცდომების აღწერა ამიტომ ჩვენ აქ არაფერს ვიტყვით ავტორის წმინდა ზაფხურ მსჯელობაზე ესტეტური კრიტიკის შესახებ, რომლის „უტყუარი და ქვემარტივი სახამი,“ თურმე ნუ იტყვით, „საშუალო ყალიბის კაცის გრძობა და შთაბეჭდილება“ (გვ. 34). და არც იმაზე, რომ ეითომც „პოეზიაში ფორმას, გარეგნობას, სულ მდაბალი, უკანასკნელი ადგილი უჭირავს.“ (გვ. 30)• ეერ გავიგია აგრეთვე, თუ რისთვის აუფისა ავტორის თავის წინაქი სულ უადგილოა და გაუგებარი ფრაზებით და ლექსებით უცხო ენაზე, რომლებიც სრულებით არაფერს არ ეკვრებიან, „III EN EST, III EN POIX“•-ო, რომ იტყვიან.

დროა ზღაპრებს დავენებოთ თავი, ლათაიები უკუ-ვაფილო და მართალი სიტყვა ეუთხრათ საზოგადოებას ჩვენი წარსულის შესახებ. ავერ მგოცო საუკუნე კარზე მოგადგა, და ჩვენ ისიც კი არ ვიცით, თუ რას აკეთებდნენ ჩვენი მამები ამ ოცი თუ ორმოცი წლის წინეთ. სად არიან მაშინდელი ამბების მკოდნე პირები? დარწმუნებული ვართ, რომ ბევრი მათგანი კიდევ ცოცხალია და ვაძმოცემის ნიჭიც აქვთ მაშ, რას უყურებენ? ხომ ხედევენ, რომ მევახლოვარები ათასგვარ უფიცობას და ქორს თესენ და ავრცელებენ საზოგადოებაში საკვირეელია ჩვენი საქმე! ჩვენ ისეთ უბედურ ვარსკვლავზე ვართ დაბადებულნი, რომ ჩვენი წარსული ვითარების შესწავლა და გავაბა სრულიად არ გვეხალისება და გვეინტერესება. ამისთანა გულ გრილი ხალხი გავიხილა? არ შეგვიძლია აქ არ მოვიყვანოთ შემდეგი სიტყვები, წარმოთქმული ერთი ჩვენი პუბლიცისტის მიერ ამ 23 წლის წინეთ, რომლებითაც ის უსაყვედურებდა თანამედროვე საზოგადოებას ამავე გულ გრილობას: „გასაკვირვლათ და სასარცხოთ როგორ არ უნდა მიგვიჩინდე, რომ ჩვენ თითქმის სრულიად არა ცოცხალთა ისეთ შესანიშნავ მოკლენაზე ჩვენს ცხოვრებაში, რომელიც ამ 40—50 წლის წინეთ ყოფილა“). თუ ამ დროინდელი ჩვენი ლიტერატურული მოძრაობა ასე უცნობელი და შეუნიშნავი რჩება ჩვენთვის, თუ იმის გაგებაც ვეკვირის და არ გვეხალისება — რა მოუქმდნათ ჩვენს მამებს, მაშ ჩვენი წინაპრების, წინა საუკუნოების ჩვენი ცხოვრება, როგორ ძნელი შესატყვისი და უინტერესო უნდა იყოს ჩვე-

ნთვის... ყველაზე უფრო გვაკვირებს ჩვენ ის გარემოება, რომ ჩვენ თვით იმ დროს ცხოვრებაზედაც რომელმაც თითქმის ჩვენ თვალ წინ გაიარა, არა ვიცით, და ისინი კი, ვისაც ეს წარსული ახსოვს, თითქო რაღაც საიდუმლოების ფარდას აფარებენ მას“•). ამ სიტყვებსაც იგივე ბედი ეწვია, რაც ხმას მალაღებელია უდაბნოსა შინა!

ფ. მასხაყ.

ს. სნაგა
(სიღნაღის მხარე)
9 ივლისი.

P.—S. ბ-ნი მევახლოვარ უკანასკნელ ვერღზე უცხადებს მკითხველებს, რომ „ამ პირველ წერილს საზოგადო. ხასიათი ჰქონდაო“, ხოლო „მეორე წერილს“ ვუძღვნი ილ. ჭკუევაძის თხზულებათა ლიტერატურულ კრიტიკას“, ოინებიც სწორეთ ასეთი უნდა! თუ ამ „პირველმა წერილმა“ არ დაგაკმაყოფილოთ, მოიტადეთ, ჩქარა მეორე წერილსაც გამოცემო! მაგრამ ნურას უკაცრავათ, თუ მეორე წერილს“ არ დაუწყეთ ჩვენ ლოდინი. „მეორე“, რომ „პირველის“ სიტყვა-სიტყვით განმეორება იქნება, უფრო გაზნეადებული, რასაკვირველია, ამაში ჩვენ დარწმუნებული ვართ.

ფ. მ.

თხზულებანი მამია გურიელიისა.

მ იდი დრო და ჭამი არ გასულა მას აქეთ, როცა ყოველგვარ ლიტერატურულ ნაწარმოების დასაფასებლათ ეწერა და თავისებური შეხედულება არსებობდა. ყოველნაირ ლიტერატურულ შრომას ერთგვარი საზომით ზამავდენ, ერთგვარ კანონებს უყრდენ; თუ თხზულებაში ეს კანონები დაცული იყო, მაშინ ის საუკეთესო ნაწარმოებათ ჩაითვლებოდა. ყველას, ვინც ბუალო იცოდა და რითიმების მოგონებას მოახსრებდა, შეედლო პატენტარი არისტარხებისა და მეცენატებისაგან თავზე ხელის გადასმა დემსახურება და საქმე განარხული იყო; პოეტის სახელსა და დიდებას მოიხევედა. მწერლის ფსიხილოგიას, ზნეობრივ და გონებრივ ფიზიონომიას, საზოგადოებას, რომელშიაც ის ტროალებდა და რომლის გავლენას ქვეშაც იმყოფებოდა, —ამგვარი არისტარხები მხედველობაში არ იღებდენ, ყურადღებას არ აქცევდენ. ლიტერატურა ცხოვრებისათვის არ არსებობდა. მეცხრამეტე საუკუნეში მოწინავე ხალხთა

5) „კეტრას,“ რასაკვირვლათ ამ საუკუნის „ყოველ-ათე, წლები აქც მსჯელობაში, მარა ეს სულ უკრთათ.“

6) სიტყვები „სურგაი მესხისა,“ ის „ჯაზ. დროება,“ 1875 წ. № 50.

ცხოვრება შეიცვალა, სოციალურმა და პოლიტიკურმა სახემ ფერი იცვალა და ეს ცვლილება იმდენათ მძლავრი იყო, რომ ყოველისფერი თავისკენ გაიტაცა, ყოველისფერს დადი დაპირა. ლიტერატურაც ცხოვრებას დაუკავშირდა, მისი გამომხატველი, გამოჩნქვენი და ხშირათ გზის მაჩვენებელიც გახდა. შეხედულებამ ლიტერატურაზე, მის დანიშნულებაზე, მისი ღირსების ასანამ და დაუსაგებამ სრულად სხვა მიმართულება მიიღო. დღეს უმრავლესობისათვის ცხადია, რომ მემკვიდრეობას, აღზრდას, საზოგადოებას და სხე. ყოველ ადამიანზე დიდი გავლენა აქვს. მართლაც და ყოველი ჩვენგანი ციდან ხომ არ ცივად ან დედის მუკლიდან განება დამწიფებული და სამოლოათ ხასიათგანმტკიცებული ხომ არ იზადება. მემკვიდრეობით ჩვენ თან დაგვყვება ერთკვარი ფიზიონომია: აღზრდა და იმ წინსვლა გავლენა, რომელშიაც ჩვენ ეტრიალებთ, ამ თანდაყოლილ თვისებებს და მიდრეკილებებს თავისებურ ელემენტს ადებენ და ავითარებენ კარს, ან კუდ მხარტებს, იმის და მიხედვით, თუ როგორია ეს აღზრდა და აღმზრდელი საზოგადოება. ყველა ამ ფაქტორების გავლენას ქვეშ ყოველ ჩვენგანს ებადება თვისებური მსოფლიო შეხედულება, ერცევა და ფაქტორდება ხასიათი. რასაკვირველია, სხვა-დასხვა პირობებზე, რომლებშიაც შეხედვში ადამიანი ვარდება, მის შეხედულებას და ხასიათს ცოტათ თუ ბევრათ ცვლის, ასწორებს, მარა მინც ზემოხსენებულ ფაქტორების ზეგავლენა იმდენათ მძლავრია, რომ მათი უნიშანწყლოთ არსებიდან ამოშლა არავ თარ ძალას არ შეუძლია; მათა გავლენა ადამიანის ყოველგვარ მოქმედებაში გამოსტყევის, ყოველ ჩვენგანს აქვს ავრთვეთ თავისი ინდივიდუალური განსხვავება, მარა ეს განსხვავება ზემოთნათქვამ ფაქტორებს არამც თუ არ ეწინააღმდეგება ღ არ მალავს მათ გავლენას; პირიქით თითონაც ამ ფაქტორების ნაყოფია. ამიტომ, სანამ მამიას თხსულებების ვარჩევას შეუდგებოდეთ, საქორა, ვაგვიროთ ის საზოგადოება, რომლის ზეგავლენას ქვეშაც იმყოფებოდან პოეტის ნორჩი ბუნება, მემკვიდრეობით გაღმონაცემი სიმდიდრე და აღზრდა, რომელიც მან მიიღო, რადგანაც ყოველივე ეს გასაგები იქნება მისი პოეზიის ასახსნელათ. ამით ჩვენ დავიპაავთ, რადგან ცხადია იქონიეს მამიაზე ყველა ამ პირობებმა და რაში დაეტყო ეს გავლენა მის თხსულებას? თუმცა ერცელი წყაროები არა გვაქვს იმ „დარბაზის ერის“ დასახსიათებლათ, რომელშიაც ნორჩი მამია ტრიალებდა, მარა, თუ ჩაუვკვირდებთ ჩვენი დროის თავადობას, შევიძილან, მკირეოდენი წარმოდგენა, ექიპონოთ იმის შესახებ, თუ რა უნდა ყოფილიყო მისი წინაპარი—მეორმოცე წლების თავადობა? თუ

მაიეშველებთ თვით მამიას და მის ბიოგრაფს, მამიან დახლოებებით თვალწინ დაგვხატება ეს წრე თავისი ღირსება-ნაკულულებებით.

ჩვენი ერის დღევანდელი ცხოვრება ძალიან ბევრში განირჩევა მეორმოცე წლებისაგან. ისტორიული პროცესი სხვა-დასხვა ერში სხვა და სხვაა, როგორც ამოვს პოეფ. მილუჯოვი, მაგრამ განვითარების ძირითადი მიმართულება კი ყველგან ერთგვარია. რაც შეეხება საქართველოს, შეიძლება მისი ისტორიული პროცესი სრულიად სხვა იყო, ვიდრე დასავლეთ ევროპაში, მარა ამ საუკუნედან ჩვენი ერთი ბორძიკით მისწრაფის იმგვარ გზისაკენ, რომელიც ევროპამ უკვე გაიარა და მამასადამე ჩვენი ისტორიული განვითარება დასავლეთ ევროპის ისტორიულ მსვლელობას ემზავსება — თუ მეორმოცე წლებში ამ მზავსების შესახებ ღაპარაკი იყო შეუძლებელი, რადგანაც მას ვერავინ ხედავდა, ახლა ვაშულებამ არის შეუძლებელი, რადგანაც მას დღეს ყველა კარგათ ხედავს, ბრმის მეტი. მეორმოცე წლებიდან ჩვენში სწავლა-განათლება თან-და-თან ერცელდება, ლიტერატურა, თეატრი იფურჩქნება, ფეოდალური წესწყობილება თან-და-თან სუსტდება, ხალხი სოფლებიდან ქალაქებისაკენ მისწრაფის და მოქალაქობრივ ცხოვრებას იწყებს. მესამოცე წლებში ბატონყმობა ისპობა, ადამიანის შრომა თავისუფლდება, წოდებრივ ურთიერთობას ნიადაგი ეცლება, გონომიურ და სოციალურ ცვლილებას კი ნიადაგი უმზადდება. მართალია, ბატონყმობის მოსაპობა ქართველი ერის შინაგანი ცხოვრების მოთხოვნილებით არ ყოფილა გამოწყვეული, ქართველ გლეხს იმ განვითარების საფეხიდანვე ვერ ვერ მივლიყ, რომ ამ გვარი ცვლილება მსთვის აუცილებელ საქორებათ გამზარეყო, და ამიტომ ბატონყმობა კარგა ხანს ნამდვილათ ისევ ძალაში დარჩა და დღესაც ძლიერია: ზემო იმერეთში აქამდე გლეხობის უმეტესი ნაწილი ისევ ბატონის ხელშია და უწინდელი ყმისაგან მზოლოთ მით განირჩევა, რომ მას ბატონი ვეღარ ვაგვიდის, სხვით არაფრით; ზემო ქართლში ისეთივე სამსახური არწეს გლეხს კისრზე, როგორც ყოფილა ბატონყმობის დროში *), მარა საქმე იმაშია, რომ ადამიანი განთავისუფლდა, თავის თავის ბატონი გახდა და ვისაც შეეძლო, ამ თავისუფლებით კიდევ ისარგებლო და ახლაც სარგებლობს. მესამოცე წლებიდან მოკიდებულა ჩვენ ცხოვრებას ცვლილება უფრო დაეტყო. ისტორიულმა მსვლელობამ ჩვენშიც დააბდა ის ფერმენტები, რომლებმაც დასავლეთ ევროპის ცხოვრება სრულიად ვადატრიალეს, პოლი-

*) იხ. „გაბაძა“, № 52. 97 წ.

ტიკურ, სოციალურ და ეკონომიურ სფერაში გასა-
ოცარი ცელილება მოახდინეს, წოდებრივი დაყოფა
მოსაეს და ხალხი ორ დიდ კლასათ, ორ მოპირდა-
პირე ბანაკთ განაწილეს. ეს ფერმენტები მრავალდ-
ბიან, ძლიერდებიან და ჩვენ ცხოვრებას თან-და-თან
აღუფებენ. აზნაურობის უმეტესი ნაწილი გალარობდა,
ქონებრივთ ვაგლენაკდა და გლენაკეს გვერ-
ში ამოუღვა, მას შეუერთდა, თუმცა ეს შეერთება ჯერ
ჯერობით ძალიან ეხამუშება და დაკარგულა ღირსე-
ბის წარმოადგენით ირთაზს და ინუგეშებს თავს, გულს
იქარებს. თავადობის ერთი ნაწილი დღეს თან-და-
თან ღარბდება და საცაა, ისიც ვაგლენაკედება ქო-
ნებრივთ, გლენაკეს შეუერთდება. აზნაურობისა და
გლენობის კისრვადენა ნაწილი გამიღრდა, ქონებ-
რივთ გათავადდა, შეერთდა და ადგენს ახლა მე-
ამე წოდებას. მართალია, ეს ნაწილი ჯერ რეოლუცი-
აღე არაფერი არ იყო, რეოლუციის შემდეგ ერთობ
პატარა, და მიკროსკოპული, ვახდა მაკრამ მისი უარის
ყოფა დღეს აღარ შეიძლება; დარჩა თვის ალო-
აგას თავადობის მეორე ნაწილი, რომელიც შეგვი-
ძლია, მეორამოცე წლების თავადობის ნამაღილ მემ-
კვირვთ ჩავთვალთ, მხოლოთ იმ განპარტებით,
რომ ახალ ცხოვრებას ამ მემკვიდრის გონებრივი და
ზნეობრივი ფიზიკომიისათვის უსათუთ თავისი და-
ლი უნდა დაეჩინა, ახლა გადააღვთ მას თვალი და
დინახავთ, რას წარმოადგენს მისი ცხოვრება? თამა-
მათ ეიტყვი, რომ უმეტესი მათგანის ცხოვრება ცა-
ლიერია, უმიზნო, უიდეალო, უაზრო, შესაფერ ვა-
ნათლებას მოკლებულია და დაბადებიდან მო-
კილებული სიცილილამდე მათი ერთათ ერთი საუიქ-
რებელი და საზრუნელი ის არის, როგორ ვიქვიფთოთ,
როგორ ვავატაროთ საუკეთესოთ დროეო. თუ კი ახ-
ლანდელმა ცხოვრებამ ამათ ბუნებაში ასეთი დამა-
ციერებელი მიმართულება არა თუ ვერ ამოშალა,
ვერც კი დაასუსტა, მეორამოცე წლების თავადობა
რალთ იქნებოდა ამკარა ვახს აცილებული, როდენ-
საც მას ყოველისფერი: ახლობელი ტრადიცია, ცხოვ-
რება, მემკვიდრეობა, მდლომარეობა, სოციალური პი-
რობები — ყოველისფერი ხელს უწყობდა, რომ ამგე-
რი შეხედულება ცხოვრებაზე ღირსეულ და უტ-
ყუარ მცნებათ მიეჩინა? ახლა თვით პოეტსა და ბი-
გრაუს მემგართოთ; ენახთ, ისინი რალას გვეტყვიან.
პოეტის მამის, დავით გურიელის, სასახლეში განუწ-

ყვეტილე თავმოყრილი იყო გურიის საუკეთესოთა
ვად-აზნაურობა; იქ მუდამ ღონი, მუდამ დროს ტა-
რება იყო. დღეში ორ ძროხას ქამდენ და
უაზრო შაირებთ ერთმანერტოს ელაზლანდარავე-
ბოდენ. განვიბარებას და განათლებას მოკლებული
იყვენ. სახარებას და გეგუხის ტყოსანს არც ერთი არ
გაცილებოდა. თუმცა ევეფხის ტყოსანს ქართვე-
ლების ენციკლოპედია იყო, რომელსაც ბეერს გო-
ნება ვერც კი ინებებდა, მარა ჩვენ ამას განათლე-
ბას ვერ ვეტყვით მეცხრამეუე საუკუნის დამდეგს.
თანამედროვე კაპობრობის ცხოვრებაში სრული
უფიცივი იყვენ, მისი გონების წინმსვლელობაში სრუ-
ლი უმეცარნი და, რასაკვირველია, ნორჩ მამიას
სულსა და გულს ვერავითარ განმავითარებელ მას-
ლას ვერ ზიანდიდენ. მამიას ლექსებიდან ჩანს, რომ
მისი მშობლები სიმპატიური პირები იყვენ; მამას მამა-
მია, რაშიდის პირით, „სამშობლოს სვეტსაც“ კი
უწოდებს, მაგრამ თვით მკითხელებისათვის მიგვი-
ღვია იმის გამოცნობა, ვის უფრო მეტი გავლენა ექ-
ნებოდა პოეტზე, მშობლებს, თუ გურიის საუკეთეს-
ო წარმომადგენელთა წრეს, მევე იმ დროს, როცა
ჩვენში დედ-მამა შეიღის აღზრდას ნაკლებ ყურად-
ლებას აქცევდა. სასახლეში შეგროვილი გურიის არი-
სტოკრატია ბატონ-ყმურა იდეალების საუკეთესოა წა-
რომადგენელი და განმხორტავებელი იყო და ამ
იდეალებს უწერავდა ნორჩ არსებას, რომელზედაც
აღზრდას და შთაგონებას ძალიან დიდი გავლენა აქეს.
თუ მხედველობაში მივიღებთ, რომ ამ გვარ აღზრ-
დას პოეტის ბუნება ვერავითარ წინააღმდეგობას ვერ
გაუწევდა, რადგანაც ერთი მხრივ ეს წრე თავისი
ზნე-ჩვეულებითა და რწმენით მაშინდელი დროის
საქართველოსათვის სრულიად ბუნებრივი იყო, და
მეორე — თვით მამიას მემკვიდრეობით უნდა ჰქონოდა
ამპარტავენობა, ბრძანებლობა, ვაჟკაცობისა და ფუქსა-
ვართ ცხოვრებისაცენ მიდრეკილება, ამგვარ შეხედუ-
ლებას ითვისებდა ამ წრისაგან მომავალი პოეტი, პატარა-
ბობიდანვე მამია ისეთ პირობებში ჩაყენეს, რომ
მის არსებაში უთუთათ უნდა განვითარებულიყვენ
მემკვიდრეობით ვადმოცემული ამპარტავენობა, მელი-
დურობა, სხეისი პიროვნების დამცირება და ბეერი
სხვა ბატონ-ყმური პრინციპები. მას ჰქონდა საკუთარ-
ი დარბაზი, ჰყავდა საკუთარი ამაღა, რომელიც მის
ყოველგვარ ინსტიქტს გუნდრუეს უყმევდა, მის ყო-

ველ სურვილს, ქირველუობას ჭინიანობას მორჩილათ და მოწინებით ასრულებდა. ბავში ხედავდა, რომ მამა მისს ახლდენ:

ასობით ვაჟნი, თავზე მდგომეღნი,
მხად აღჭურვილნი, მღოღნი, მოსკე,
მის თვალთა ქნეკს, უტყუად რომელნი
აღსრულებდენ ამჟ წამსვე.

და თავის თავსაც პატარა მეფეთ წარმოიდგენდა თავის ამაღაში, რადგანაც მიშბამელოობის ინსტიქტი ბავშვს ძალიან ძლიერი აქვს. გამოელციებოდა თუ არა ბატონიშვილს, ერთ აზნაურს პირი უნდა დავბანებოდა, მეორეს ტანისამოსი ჩაეცმა, მესამეს სუფრა გაეშალა და საუხზე მიერთებოდა, მეოთხე მერიქიფეთ თავს დადგომოდა, შემდეგ ბატონისშვილი სასახლეში გამობძანდებოდა, დედ-მამას და დამებს ინახულებდა და გავრეოდა „ღარბაზის ცრში.“ გათენდებოდა თუ არა, დაიწყებოდა ბურთობა, ჯირითი ან ნაღირობა ქორ-მეძებრებით, საღამოც მუდამ ღვინში და ღროს ტარებაში მიდიოდა, ხანდახან თუ

ზექსს მოსწრეულებს, ლექსებს,
ერთმანეთს სწრაფთ ესწრაფენ,
რუსთველის ნახდენაკებს
ზეშინათ იმეორებდენ.

ამასაც მხოლოდ ღროს გატარებს-სათვის ჩადიოდენ და არა გონების ვარჯიშობა-განსაფიქრებლათ. ეჭვს გარეშეა, რომ ასეთი გამოაშორების სმენამ გაუღვიძა და გარუფიქრება მამიას ლექსების თხზვის სურვილი და არა პოეტურმა ფანტაზიამ. ამას გვიმტყცებს ის გარემოება, რომ მაშინ სულ პატარაობისადე დაიწყო ზმებით გამოაშორებამ; ამ გარემოებას დიდი ქებითა და ზეიმით მიეგებებოდა, ჩასაკვირველია, ყველა მსქენელი და ამით ეს სურვილი მამიას უფრო გაუძლიერდებოდა; ვარა ამისა ამასვე მოწმობს პოეტის მთელი თხზულება, რომლის პოეტურ ფანტაზიას სუსტი ფრთები ასხია.

როცა „ღარბაზის ცრა“ შიარებით ვაჯერდებოდა, ჩანგურიცა და ქალღმ-ს სიმღერით სმენას იტყობოდა, როდესაც ამითი დაიკანცებოდა, ვახშმით დასხდებოდა, კიდევ იქიფებდა, იმზიარულებდა და ბოლოს დაიძინებდა; მაგრამ, გათენდებოდა თუ არა, მსახური ისევ ეახლებოდა:

„სქამთ საუხზე, დაწია.“

თუ როგორი იყო ეს საუხზე იქიდან ჩანს, რომ ქათმები, შეწეწარი კრავი, ხბო, ხაჭაპურები—თავზე საყრელათ მოდიოდა. დასხდებოდენ და გამიართებოდა ღვინოში გამოჯობებოდა. როცა ასეთი საუხმით გამოძლებოდენ და გამოთვრებოდენ, ვაე-

შურებოდენ მუხას ქვეშ და იქ თავს იყოლოდენ კადრაკის თამაშით, სანამ კიდევ არ მოხვდებოდათ. ხშირათ მოთამაშებებს ჩხუბი მოდიოდით და მარტო უშვრის სიტყვებით კი არა, ხმლებითაც კი მიწეედენ ხოლმე ერთმანეთზე, რაც მაყურებლებს უფრო ართობდა და მზიარულებას უმატებდა.

მზე გაღვიდა შუადღეზე,
მოკვდა ღრო სხადღის.

თამაშით მოქანკულინი სადილის მისართევეთ მიდიოდენ. არც ერთ მთვანს სმა და მიღებნა არა ძულს: ყველა თავის გულში ამბობს:

ნეტუე აქ ჭიფის და სმაში
ვინ არ მოიღვინს, განსტკება!

მიუხედავით იმისა, რომ ისეთი მაღიანი საუხზე მიირთვებს, სადილს ისე შეექცეოდენ, თითქო საუხზე კი არა, წინა დღის მარხული ყოფილიყო; სიმღერით თავს ირთობდენ, ვაე-კობას ღვინოში ცდიდენ. ამ გეგართ სასახლის არისტოკრატიის ცხოვრება თაყიდან ბოლომდე განუწყვეტელ ქვიფს წარმოადგენს; მისი ერთათ—ერთი მცენება კუქის მრწამსია. გასაღაცარა სწორეთ, როგორ შეუძლია ადამიანს მთელი თავისი სიცოცხლე ამ გეგართ გაატაროს; და თუ ატარებდენ, ის იმას ნიშნავს, რომ გონებით ძალიან დაბალ საფეხურზე იდგენ. ამ გეგარი ცხოვრებიდან მხოლოდ ერთი ნაბიჯია იმ ველურის ცხოვრებამდე, რომელსაც ორი ცოლი აქეთ-იქით უხსნდა და, რადგანაც თითან ქამით დაღუღული იყო, ისინი ძალით ტენდენ პირში ეყვებურთლა ლუქებს; როცა ქონი ღოკებზე გადმოდებოდა და მეტო სიმღერით ქშინავდა და ხენეშდა, მის სახეზე ისეთი ნეტარება იხატებოდა, თვალები ისეთი სიამოვნებით და ემაყუფილებით გამოიყურებოდენ, რომ თავისთანა ბედნიერი ქვეყანაზე აღარავინ მიანდა. ამ გეგარ საზოგადოების გაყლივას ქვეშ იძყოვებოდა მამია დაჭაბულკებამდე. ამ ხნის განმავლობაში ხუცური და ქართული წერა-კითხვა შესისწავლა. მისი გონების მთელ საზრდსა და ავლა-დიდებას, რამდენიმე გაზეპირებული ლოცვა წარმოადგენდა. მის მომავალზე არავინ ზრუნავდა. ისიც დანავარდბდა სასახლის გოგონებში, რომლებიც ახალგაზღ ბატონისშვილის ყოველგვარ სითამამეს დიდ წყალობათ და შედინებრათ იღებდენ და, რა თქმა უნდა, მამიაც ძალიან ადრე აყვეებოდა ცნებათა ღელვას. შემდეგ მამიამ ისწავლა რუსული წერა-კითხვა, შევიდა ქუთაისის გიმნაზიაში, ორი სამი წელიწადი დაყო იქ, „სახანაურა“ კლასამდისაც კი ვერ მიაღწია ტ გამოვიდა. აი მამიას მთელი სწავლა განათლება, რომლისათვისაც შემდეგში ბევრი აღარა მი-

უმეტებბარა. აი როგორი გონებრივი სიმდიდრით გამოვიდა ის ცხოვრების საზრებლებ!

მ. გამარჯვლი.

(შემდეგი იქნება)

„ბ ა ხ ი.“

(მოთხრობა)

(დასასრულად) *

ვ

სტრენა ნილაბადის რძალი, მართა, და მისი მოტრფილად მაყარი, ახლა კი ჩვენნი ნაწილობი ბაბუ, გამოვიდენ საქარწილო სახლიდან ისე ფრთხილათ, რომ მათი გარეთ გამოსვლა თითქმის არავის შეუტყვია. როგორც კი გამოვიდენ გარეთ, ბაბუ გადახეცია ქალს და უნდოდა ტყბილათ ჩაეკონა იგი, მარა ქალმა გულზე ხელი ჰჭრა და თანვე წაუჭრებულა: „ჯერ მოიცა, შეგეტყობენ!.. აგერ იმისთანა აღაგას წავიდეო, რომ იქ, თუნდ საწაფლითაც ვგვებნონ, ვერ ეგნახონა“. ბაბუს მოეწონა ეს რჩევე, ქუაუნი მოუვიდა და წაყვა ქალს, რომელმაც იგი საღორესთან მიიყვანა, გააღო საღორის კარი და უთხრა, რომ შესულიყო, — მეც შემოვყვებიო, დაატანა ქალმა. ბაბუმ დალუნა თავი და შეღასავით შეძერა საღორეში, სადაც ტუხლამდის ეყარა ღორის ბუნავი, და მოიკალათა შიგ. ქალმა მარდათ გამოაზხრა საღორის კარი, გაუყარა შიგ ურდული, დაამე ნებისო, უთხრა და მიატოვა ბაბუ შიგ, — უფრო ტყბილათ დაეძინებოთ. თითონ კი წავიდა შინ, სადაც უკვე ალაგებდენ სუფხას. მაყრები დაწოლილიყვენ; მხოლოდ ერთი კი ისევ შეეძკვარა: ამას მოედგა გვერდით ერთი ხელად დეფთო, დეკავა ხელში გუჯის ფეხი და დაყვიროდა თავზე; გათენებამდის არ დაუძინია, ისე ღრიალებდა.

გორაკობის თვის უმთვარო დამე იყო. ცასპირი მოეწმინდა და მით უფრო მეტი სიცივე იდგა სოფელში. ყველას ეძინა. ღრმა ძილში იყვენ ანტონას სუუმრებიც; ისინი ევლარას გრძობდენ, ვეაზენ, როგორც ბრძალის ევლებ დაკრილები, —ვის სად ჰქონდა თავი, ფეხი არავინ იცოდა, არ ეძინა მხოლოდ იმ ერთს, რომელიც გოჯის ფეხს დაყვიროდა; არ ეძინა ბაბუსაც. აბა რა დაძინებდა!, იმედი გაუტრედა. ქალისაგან მოატყუებული შეიქნა! კუთვდა,

წეალობდა, იტანჯებოდა, მარა მშველელი, მხსნელი! არსათ იყო!.. მოინდომა როგორმე გარეთ გამოსულიყო და საღორეში წოლას, თან დიდ სირცხვილს გადაჩენილიყო; ამ აზრით მან დაუწყო ნგრევა ჰერს და საღორის კედლებს, მარა ამით. შეეცადა საძირველ ქვეშ გამოეგრეთა ყორე, რომლის ნგრევასაც იგი დაევეული იყო, მარა ყოველივე ცდამ ფუჭთ ჩაუარა! ანტონა ნილაბადემ კარგათ იცოდა ღორების ამავი: თუ მით მაგარ ჰერს-კედლიან საღორეს არ გაუეცებდა და საძირველ ქვეშ საგულდა-გულო ყორეს არ გამოუშენებდა, ისე ღორები საღორეს გამოანგრევედენ და გარეთ გამოვიდოდენ. ბაბუს მხაურობაზე გამოვიდნა ღორს, რომელსაც საღორის მეორე თვალში ეძინა, და რომელიც ბაბუს ოთახისაგან იყოფოდა მაგარი ხის კედლით. ღორმა გამოჰყო ცხვირი ერთს დიდ ქუქურტანაში და დაიწყო ღრუტუნნი, თითქო ეკითხებოდა: აქ ვინა ხარ, საიდან მოსულხარ და რას აკეთებო. ბეკრი იღრუტუნა და რა კი პასუხი ვერ მიიღო, ერთიც ამოინგნემა და ბუნავში გაეხეცა. გულში კი ჰფიქრობდა: ნეტა ვინ უნდა იყოს ეს ჩემი ახალი მეზობელი? ეს ვილაც სხვა ღორი უნდა იყოს და ამ სხვის საღორეში რომ შემოსულა, როგორ გაბედავ?,

ბაბუ, რა კი გარეთ ვერ გამოვიდა, შეეცადა დაძინებოდა მაინც, რომ ძილში ვაგერო თვისი ჯავარი და ნაწელით ის ჩაწვა ბუნავში თვალები დასუქა, მაგრამ დიდ-ხანს მაინც არ დაძინებია.. მას თვალწინ უდგა კველუტი მართა — თავის ლამაზი ყელ-კისრით და მკერდით; მაგრამ ამასთანავე წარმოიდგენდა რომ მართამ ის მოატყუა და საშინლათ ამოიხონა. ვდა ხოლმე... გამიმეტა იმ ურჯულომამ; ამობდა, ამას გარდა ბაბუს გულს უწყლიდა იმ მთვრილი კაცის ყვირილი, რომელიც გოჯის ფეხს დაყვიროდა. ავი დედა! შენ მანდ დროებას ატარებ და მე კი აქ ბუნავში ვვდივარო. გულ-ნატყენათ ამობდა იგი, ამასობაში ბაბუს ჩაეძინა, მაგრამ ვერც ძილში ნახა საზარელი მოსვენება! — გამზლილი სუფხა და კველუტი მართა; ამისგან დაძინება და მატყუება; საღორეც და ღორის კითხვები და იმ თავზე ხელ-აღებულ კაცის ყვირილი, — აი, რა და რა სურათები ელანდება მას ძილში. ბოლოს ვითომ კიდევ გათენდა; აი სადაცა გამოუშვებენ გარეთ და სირცხვილს რაუას დაძებნს, თუ კი საღორეს გადაუჩინებია. —

ამ დროს — ვითომ კი არა — მართლა გათენებულ იყო. მაყარი ფეხზე იდგა და ლაზლანდარობდა... მთვე-დღეოვლი ხელი-ხელ ჩაქიდებულნი ეწაში მიდი-მოდიოდენ. ვილცამ ბაბუ იკითხა: ნეტა სად არის, ანდენ ხანს როგორ ვერ გამოვიდნა. ამ დროს მართა გამოჩნდა და მაყრებს უთხრა: — რომელმა თქვენში ყველაზე კარგი მსროლელი?

*) ის. „გალო“, № 30.

— რა არის მოსაკლავი, ქათამი თუ ძროხა?
იციოთა ვილაკამ.

— არა! არც ქათამი და არც ძროხა.

— აბა რა არის?

— არის ერთი რამე...

— როგორ თუ ერთი რამე მანძეკ...

— რა და—ერთი მსუქანი ტახი მყავს დამწყვედ-
ულ ი საღორეში, ვინც იმას მოჰკლავს, ჯილდოთ
თუ: მივართმევი.

— აბა მოიტა თოფი, თქვა ერთმა და მართა-
მაც გადასცა მას გატენილი თოფი.

მსროლელს ვარ-შემოვიხეინ, ყველა დაჩივებას
და რჩევას აძლევდა, „არ შეგვარცხვინო“, ვუბნე-
ბოდენ. ამ დროს ბიჭმაც გააღო საღორის კარი. კა-
რის გაღება, ბახუს ვარეთ გამოხტომა და თოფის
გაგვარუნაც ერთი წუთის საქმე იყო. უცბათ ყველა
შეერთა და სახტათ დარჩენ... მერე კი ერთი სიცილო-
ხუმრობა შეიქნა... ყველანი და მათ შორის მართაც,
რომელმაც თურმე მართა წამლით გატენილი თო-
ფი მისცა მსროლელს, დიდ ხანს სიცილით თვალს
აღწევებდენ ქულ მოგლეჯილ, შევლივით მამარბე-
ნალ ბახუს-რომელსაც ხმაურობაზე გამოღვიძებოდა
და ყველთფერი ესმოდა, რასაც უპირებდენ.

თუმცა ეს ამბავი დიდ-ხანს ჰქონდათ სალაპარა-
კათ სიაფელში, — „ტახი“, „ტახიო“, დიდ-ხანს იბა-
ხოდენ; და ამ ამბავმა ქალაქამდისაც ჩააწია და „ტა-
ხის“ სახელი იქაც განთქმული შეიქნა ქალაქის ქუ-
ჩის ბიჭებში, რომლებიც ისე მიეჩინენ „ტახის“ ძა-
ხილს, რომ ვინც, კი გაივილიდა, ყველას „ტახს“ ეძა-
ხოდენ, მაგრამ არ იფიქრო, მკითხველო, რომ ბა-
ხუმ ამ სისაძაველში დალია სული, არა! იგი ამ
დროს მხოლოდ ოკ-დაათის წლისა თუ იქნებოდა
ამას შემდეგ იმან უარ-ქო ყოველივე ცული ჩვეუ-
ლება, მიჰყო ხელი მუშაობას და ავით დაწყებულ
კოცხლე ჩინებულათ დაავიერაგინა, თუმცა მთავ-
რობას ყველგან ემადებოდა, და „ტახს“ სიცილიამ-
დის ეძახოდენ.

დ. თამაშეაძი.

„ქაღალის“ ფოსტა.

ბ. მიქაძის წერილი ქუთაისში მომხდარ ინცი-
დენტის შესახებ ვერ იბეჭდება.

КЪ ВОПРОСУ

о поднятїи образованїя среди грузинскаго дворянства

გამოვიდა და ისეიღება წერა-კითხვის საზოგადოებას
წიგნის მალაზიაში. წმინდა შემოსავალი დანიშნულია
სასარგებლოთ დამშეულთა საქართველოში და რუ-
სეთში, ფასი ერთი აპაზი. ვინც ათ წიგნს და ან მეტს
იყიდის, იმას წიგნი დაეთმობა 16 კაპეკით. მყიდ-
ველთ უნდა მიმართონ ხსენებულ მალაზიას.

(4-1)

ბანკის ბაღის ბუფეტის პატრონი

ბ. სხირსულაძე

ამით აცხადებს, რომ კვირას, 26 ივლისს, სათავა-
დუნაურო თეატრში დამსწრე საზოგადოებას ბანკის
ბაღში შემოსვლის ნება არა აქვს უფასოთ ბან ალფ-
ქსანდროვის ბენეფისზე.

ამ ნომერთან ერთთა სვლის მომწერლებს
ურთიკებათ „ქართ. გამოცე. ამხანაგობის“
განცხადება.

თამარ ღებოშელის დიდი სურათა (ფე-
რადი წამლებით) დღის იქით გაიყიდება „ქაღალის“
რედაქციაში 1 მ. 50 კ. (გასაგზავნი ფოსტის ხარ-
ჯი 30 კ.)

საბავშვო წიგნი

„ბატარა ლორდი“

ჯეჯილის რედაქციის გამოცემა

თარ. ელ. წერეთლისა

ფასი 30 კაპ.

იყიდება, წერა-კითხვის საზოგადოების წიგნის
მალაზიაში და თვით ჯეჯილის რედაქციაში.

რედაქტორ-გამომცემელი ან. თ. წერეთლისა.